

Сулима Микола Матвійович нар. 1947 р. У 1971 р. закінчив філологічний факультет (відділення української мови та літератури) Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. В Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України з 1979 р. Тут захистив кандидатську (1983) та докторську дисертації (1996), став член-кореспондентом НАН України (2006).

Книжки: "Українське віршування кінця XVI – початку XVII ст." (1985), "Українська драматургія XVII – XVIII ст." (2005); "Грѣхи розмаїтї: (епитимійні справи XVII – XVIII ст.)" (2005); "Книжниця у семи розділах" (2006).

Микола Сулима

"...ЩО ДЛЯ МЕНЕ АЗІЯ ЗНАЧИТЬ" (СХІДНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА)

У статті розглядається тема Сходу у творчості лідера українського футуризму Михайля Семенка.
Ключові слова: Владивосток, Японія, Китай.

Mykola Sulyma. "...What asia means to me". Oriental motifs in Mykhayl Semenko's oeuvre

This article focuses upon the metaphors of the East in the works of Mykhayl Semenko, the leader of Ukrainian futurists.

Key words: Vladivostok, Japan, China.

Азіатське походження Михайля Семенка — факт загальновідомий. Анатоль Петрицький залишив нам словесний і акварельний портрети лідера українського футуризму: "І ось Семенко. Це людина малого зросту, і під час зустрічі з ним перше, що кидається в очі, це величезна шевелюра волосся, покрученого, як в негра. Коли ви довго приглядаєтеся до нього, помічаєте пару косих очей китайця, — я думаю, що пояснюється це тим, що його мати довгий час жила як не в Японії, так у Владивостоці. Одягався Семенко завжди зі смаком, костюм, що він його найбільше поважав, був світло-сірий і мав на собі плями, — такий, який часто носять бувші греки і турки в екзотичних кафе Одеси. Я і зараз уявляю, як живого, Семенка в багатолюдному кафе, в сірому костюмі, без комірця, що їсть рахат-лукум і п'є чорне кофе по-турецькому.

На стінці проти мене висить портрет улюбленого мого поета Пушкіна, роботи маляра Кіпренського (не АРМУ). Я кинув поглядом і помітив, — так, він мені нагадує Пушкіна, — такий зріст, ніс, мої, чуб — тільки у Пушкіна очі круглі, а в Семенка косі-прекосі..." [2, 31].

А ось і автопортрет М.Семенка: "... обличчя його вмещало в собі риси всіх націй і рас, що його волосся було чорне, як вугілля шахт, а очі блищали вогнем татарських ватр, скитських вогнищ та юпітерами європейських ательє..." [1, 37].

Таким бачимо М.Семенка й на інших портретах та шаржах, а також на світлинах...

Звичайно ж, окремі факти зі словесного портрета поета потребують уточнення: мати поета, письменниці Марія Проскурівна, не була ні в Японії, ні у Владивостоці (у Владивостоці був сам М. Семенко, про що згодом). Доречні в портреті згадки турків, кави по-турецькому, бо прапрабабусею М.Семенка по батьковій лінії була турчанка, привезена прапрадідом із Криму — звідси, очевидно, оті "косі-прекосі очі..."

У Владивостоці Михайль Семенко опинився в кінці 1914 р. під час Першої Світової війни, тут він служив армійським телеграфістом.

Чи не вперше тема Азії у М.Семенка з'являється в 1914 р. у вірші "Запрошення": "Ви знаєте? — прекрасний краєвид з гори Батиєвої..." [3, 78]. У цьому ж році він пише вірші "Газеліна" [3, 106] ("Газела" з'явиться й у Владивостоці [3, 180—181]; у 1918 р. газелем М.Семенко назве помираючого брата Олександра [3, 298, 306]; у вірші "Я — червоний з блакитним" називано газеллю й себе [3, 336]);

“Полінезія” [3, 110] (“Полінезію” поет згадує й у Владивостоці 1916 р. – [3, 151]).

Перші враження від Владивостока М.Семенко описує у вірші “Море чуже” (1915):

Чужого моря хвилі сині
І струмкість падаючих скель
Застигли в серці моїм нині
Край мармурових стель

Я не згорів в кущі біблійнім
Хоч день і ніч горів горів
І в пелюстку душі лілейнім
Я свою душу схоронив

Невже чужий цей рідний вітер
І сопок сірих смілий ряд?
Мені не сниться й досі Дніпр
І не приваблює назад

Край мармурових білих стель
Не положив свій світ і нині
Що ж вам сказати хвилі сині
Що край застиглих скель? [3, 134].

Владивосток для М.Семенка якийсь час зберігатиме оцю екзотичність, він час від часу береться описувати у віршах бухти, береги, просто гори; “хинські гори” [3, 139, 153, 155], “простір дикий” [3, 135], скелі, прислухається до “далеких гудків” [3, 136], йому мариться якась Дамаянти [3, 149], він бачить “хинські човнівтрила” [3, 141], описує, як зливається “східність квітів і п’янкність рути” [3, 143] чи “осінь між гір” [3, 144], звертає увагу на “2 хинських голодранців по парі корзин у них з фісташками” [3, 152], його увагу привертає то “зігнута постать хинця” [3, 212], то “синій хинець корзиною” [3, 240], в іншому вірші фіксує хинця, що човном перевозив його на Пташиний Острів [3, 244], корейську хатину, в якій “зухвально розбувсь” [3, 277], безліч разів поет говорить про Сучан, відчуває повів “вітру з Японії” [3, 160]. Сприйняття далекого краю, далекого міста змінюється тоді, коли в поета з’являється кохана (її звали Лідія Горенко, вона згодом стане дружиною М.Семенка й народить йому двох дітей). Свідченням цієї зміни стає хоча б вірш “Місто над бухтою” (1916):

Співаю про захвати щастя безстумного
Щастя безмежного в місті над бухтою
Чекаю я вечора хмарно-роздумного
Зустрінутись з нею квапливо-безрухою [3, 188].

У вірші “Мрія” (1916) М.Семенко виповідає, очевидно, одну з найзаповітніших думок: “Я буду великим скрипником і поїду в Японію” [3, 200] (зрозуміло, коли б така думка в нього з’явилася, скажімо, у Києві, він би навряд чи бачив себе в Японії...).

У вірші “Море кинемо дике”, що має підзаголовок “Прощання” (1917), поет уже як про щось рідне і близьке пише про “Озеро Першої Зустрічі – Озеро Жовтих Лілій” [3, 270] (не випадково всі літери подаються з великої літери). Владивосток став настільки близьким М.Семенкові, що у вірші “Момент”, написаному в грудні 1917 р. після повернення додому, у Кибинці, він, розповідаючи про “гайдамак на платформі”, одягнутих у “жупаносвітки” [3, 283], фіксує:

в зустрічнім потязі зустрів давнього знайомого
він має шлях через азію до гір і заток
мною нещодавно кинутих
мені хочеться
сісти у вагон
в протилежний
бік полинати
до чужих далеких рідних милих берегів [3, 283].

Подібний намір зафіксовано й у вірші “Що тобі каже на мапі море?” з циклу “Біла студія” (1918):

...Вирисуються у півтімні твори —
Тоді поїдем у гості
До рідних скель через степи і гори,
Через Азію по веселій лінії.
А тепер... Затули серця штори,
Не буди туги осінньої [3, 334].

Ірина Семенко у статті “Михайль Семенко — основоположник українського футуризму” (російськомовний варіант під псевдонімом Лео Крігер — 1979 р.) про владивостоцький період творчості свого батька пише: саме перебування в далекосхідному місті збагатило його палітру пейзажною лірикою (вона, на думку І.Семенко, дуже схожа на специфічний китайський чи японський живопис), його поезії стали ще лаконічнішими (очевидно, не без впливу хокку або танка) [4, 30].

І.Семенко цілком слушно вважає, що Владивосток у житті М.Семенка був раєм, ідилією [4, 34]. Далекий Схід увижається поетові у вигляді вогника (“Вогник (Амурська затока)”, 1918); у вірші “Ц.К.” (1920) поет пише: “Треба забути Владивосток” [3, 539]; у вірші “Женщина” (1920) він звертає увагу на японку:

Гарно дивитись на
японку
і пригадувати рідний край [3, 544].

У вірші “В кафе” (1920) згадується Юкон [3, 545]; “Океанією” називається “загублена поезофільма” (1919). Азія присутня в поезомалярських творах М.Семенка, зокрема в каблепоемі “За океан” (1920–1921), у “Тузі за звіром” (1922) [3, 608] та у “Супрепоезії” (1922) [3, 616].

Особливе місце Азія посідає в циклі М. Семенка “Зок” (1921): у вірші “Весною розлілється ріка...” згадано гори й “рідний Алтай” [3, 588], у вірші “У неї номер чоловік...” описано романтичну зустріч із жінкою, в якій перса, мов “пісок дюн”, і погляд, “як Індія” [3, 591]; а у вірші “Ласкою зробила огнем...” поет, звертаючись до жінки, каже:

І коли знайду тебе в горах
Не оборонить залізний щит
Ти відчуєш — далеко — за морем
Що для мене азія значить [3, 592].

1923 р. М.Семенко друкує в часописі “Глобус” (№ 1) оповідання “Мірза Аббас-хан”, в якому, очевидно, описано поїздку поета до Риги у складі делегації від України для участі в підписанні Ризького мирного договору 1921 р. Між героєм оповідання й дипломатом Мірзою Аббасом-ханом відбувається розмова, звична для пасажирів купе. Проте герой не може звільнитися від підозри, що його сусід — міжнародний шпигун: не випадково він швидко й непомітно зникає, лишень потяг прибув до Риги (цікаво, що М.Семенко дуже точно запримітив зловісні ознаки нового часу, звернувши увагу, скажімо, на дипкур’єрів — “веселих, бадьорих молодих хлопців колишнього прикащицького типу” [3, 1].

У 1927 р. М.Семенко видав ліричну драму “Маруся Богуславка”, в якій звернувся до відомої історії про українку, бранку турецького султана, що стала його коханкою.

На жаль, маловартісною була збірка віршів М.Семенка “Китай в огні” (1932), що містила вірші, адресовані юним читачам, присвячені боротьбі китайського

народу за своє визволення: очевидно, далася взнаки теорія т. зв. “великого азійського ренесансу”, популярна в 1920-ті рр.

Як бачимо, східні мотиви у творчості Михайля Семенка не були домінуючими. Проте не можна їх назвати й випадковими. Вони поряд з іншими мотивами надавали творчості цього поета додаткових відтінків, висвітлювали ще одну грань його доробку, який не лише зводиться до епатажу та нехтування національними традиціями, а й прикметний увагою до чужих екзотичних культур, зокрема культур народів Азії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зустріч на перехресній станції: Розмова трьох.* – К., 1927. – 49 с.
2. *Нова генерація.* – 1929. – № 9. – 64 с.
3. *Семенко Михайль.* Кобзарь. Повний збірник поетичних творів в одному томі (1910–1922). – К., 1924. – 647 с.
4. *Хроніка 2000.* – 2007. – № 65–66. – 808 с.

Наші презентації

Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія / Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. – К.: ПЦ “Фоліант”, 2007. – Т. 3. – 479 с.

До третього тому збірника “Спадщина” ввійшли текстологічні та джерелознавчі дослідження з історії української і білоруської літератур. Тут розміщено статті Віктора Дудка, Миколи Гончарука, Наталки Лисенко, Надії Гаврилук; описи фондів Олександра Олеся, Володимира Лазурського, Петра Кравчука, Марка Вовчка, Бориса Лобача-Жученка, Володимира Винниченка.

Уперше публікується листування активних діячів українського громадського руху Галичини – братів Олександра та Осипа Барвінських за 1869 р.; частина листів відомого бібліографа і громадського діяча кінця XIX – початку XX ст. Михайла Комарова до мецената й видавця Євгена Чикаленка, а також невідомі поезії з еміграційних записників Олександра Олеся (1919-1929 рр.). Завершують збірник “Покажчик імен” та “Список скорочень”.

Філологічні науки в Україні, 1996: Наук.-допом. бібліогр. покажч. / Ін-т літ-ри ім. Т.Г.Шевченка НАН України; авт.-уклад. Козак О.О. – К.: ВД “Стилос”, 2007. – 528 с.

Збірник презентує всі відомості про публікації в Україні в 1996 р. Цей щорічник охоплює книжки, брошури, статті в періодиці, видання з продовженням, тематичні збірники, матеріали наукових конференцій, передмови та післямови до видань творів окремих письменників, автореферати дисертацій. Складається він із трьох розділів: мовознавство, фольклористика, літературознавство. Усі розділи містять також підрозділи, рубрики, підрубрики згідно з біо-бібліографічною класифікацією та специфікою розвитку філології й суспільно-політичних змін у державі. Збірник містить суцільну нумерацію матеріалів з посиланнями та іменний покажчик. Деякі записи супроводжуються короткими анотаціями.

С.С.

